

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА В ЗДА
302-304 WEST 13TH STREET, NEW YORK 14, N.Y.

PAPERS ДОПОВІДІ

Ч. 11
№ 11

Д-р Лука Луців

АКАДЕМИК ПРОФ. Д-Р СТЕПАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ

Академик проф. Михайло Возняк

СТЕПАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ І ФРАНКО

**

Luke Luciw, Ph. D.

ACADEMICIAN PROF. STEPHEN SMAL-STOCKYJ

Academician Prof. Michael Wozniak

STEPHEN SMAL-STOCKYJ AND FRANKO

1959

Поручили для публікації 15. листопада 1959 р.
проф. д-р Григор Лужницький, дійсний член НТШ
проф. д-р Василь Стецюк, дійсний член НТШ

Редактор

проф. д-р Василь Стецюк

Технічний редактор

інж. Роман Кобринський

This paper may be reproduced,
provided the source is cited.

diasporiana.org.ua

Ціна \$1.00

УПРАВА НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
В ЗДА

відзначає століття народин свого почесного
члена

АКАДЕМИКА ПРОФ. Д-РА СТЕПАНА СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО
ПРЕЗИДЕНТА
УКРАЇНСЬКОЇ МОГИЛЯНСЬКО-МАЗЕПИНСЬКОЇ
АКАДЕМІЇ НАУК
1859 — 1959

Д-р Лука Луців

АКАДЕМИК ПРОФ. Д-Р СТЕПАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ
1859-1959

Минулого року 17-го серпня минуло 20 років з дня смерті академіка проф. д-ра Степана Смаль-Стоцького, а цього року 8-го січня минуло сто років з дня його народження. Склалося так, що не відмічено тих роковин у вільному світі, а на Рідних Землях, де колись Він працював, не вільно згадувати того, хто і своєю політичною та громадською працею, а також науковою діяльністю дбав про те, щоб вибороти самостійність і незалежність українському народові. Під московською окупацією не можна ані в Чернівцях ані у Львові чи Києві вшанувати пам'яті Того, хто 80 років тому голосив те, за що російські комуністи в 20-тих і 30-тих роках цього віку нищили українських мовознавців та українознавців, засилаючи їх на заслання та на нехитну смерть, і що вони на меншу скалю роблять і тепер.

Степан Смаль-Стоцький вчився в університеті в Чернівцях і Відні, де був учнем відомого славіста Ф. Мікльошіча. У Відні склав докторат філософії і габілітувався на доцента слов'янської філології, а в 1885 році дістав катедру української мови і літератури в Черновецькому університеті. В Чернівцях він провів найкращі роки свого життя, бо працював там аж до 1914 року, коли був покликаний до військової служби.

В нас ще й досі не оцінено належно наукової праці академіка Степана Смаль-Стоцького. Правда, Степан Смаль-Стоцький знаний був колись ще й як визначний політичний та громадський діяч; він був ровесником і приятелем Івана Франка, а покоління цього великого українця мусіло працювати на всіх ділянках, бо тоді мало було працівників. Учений мовознавець не міг замкнутися в своєму кабінеті з науковими джерелами, але мусів також промовляти і на сільських вічах, організувати читальні та щадничі каси і т. п. Це й робив професор Черновецького університету Степан Смаль-Стоцький на Буковині, своїй вужчій батьківщині, куди він переселився зі своєї Радехівщини (народився в Немолові). Багато енергії й труду вклав він в цю чорну працю. Він боронив права українського народу

як посол до буковинського сойму і як посол до австрійського парламенту у Відні. Та все ж таки найтривкішу пам'ятку залишив по собі — свою наукову працю.

Від граматики Павловського з 1818 року до граматичних праць нашого вченого було чимало граматик української мови під австрійською займанщиною, де вільно могла розвиватися наша мова. Згадаймо хоч би граматики Лучкая, Й. Левицького, Як. Головацького, Й. Лозинського, Вагилевича, Осадци, Гр. Шашкевича, Ом. Партицького то Ом. Огоновського. Деякі з цих авторів трактували живу українську мову немов по мачушиному, бо, стоячи на т. зв. історичній основі, невідлучно вдвлялися в старослов'янську мову, а не в дійсний предмет свого досліду і опису, і тому деколи затемнювали найбільш прикметні риси народньої української мови.

Степан Смаль-Стоцький навчився від славного Фр. Мікльошіча строго наукових метод, які тоді були в мовознавстві. Мікльошіч визначив українській мові в своїй, епохальній на тодішні часи порівняльній, граматиці слов'янських мов належне самостійне місце. Степан Смаль-Стоцький вже до своєї першої більшої праці німецькою мовою про діяння аналогії в українській деклінації ("Archiv für Slavische Philologie, 1884") зібрав весь тоді доступний матеріал живої мови. Автор побачив, що наша мова має свою окрему будову, що в її організмі діють окремі закони, одним словом, що це окремий світ, а не додаток до будь-якої іншої мови. Цей самостійний організм потребував також окремої зверхньої шати, тобто свого власного правопису. І тут саме генеза переможнього бою Степана Смаль-Стоцького за фонетичний правопис. З тієї боротьби виросла і його шкільна граMATика, перше видання якої вийшло в 1893 році. Автор її разом з Федором Гартнером звів завзяту боротьбу на віденському терені за фонетичний правопис для української мови, з чого вороги українського народу робили політичну проблему, а австрійський уряд їх підтримував.

В 1913 році появилася у Відні, при співавторстві Федора Гартнера, велика українська граMATика німецькою мовою ("Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache", Відень, XV + 550). Тепер вже слявісти не мали відваги повторювати за деякими російськими мовознавцями твердження, що українська мова — це діалект російської мови. Та Степан Смаль-Стоцький у своїй історичній граматиці доказував, що наша мова зараз таки на самому початку свого історичного, з давньої праслов'ян-

ської спільноти вилученого життя, згідно з найдавнішими пам'ятками, вже в XI. віці являється перед нами з окремою, тільки собі питомою, звуковою й морфологічною системою, відмінною від системи російської мови. Степан Смаль-Стоцький переконував у своїй граматиці, що не було ніякої так званої „переходової праруської” мови, бо всі слов'янські мови, між ними й українська, російська та білоруська — розвинулися прямо й безпосередньо з діалектів праслов'янської мови.

Проти цієї правди нашого вченого виступили деякі славісти, що були під впливом російських мовознавців, яким були не всмак „сепаратистичні” погляди проф. Степана Смаль-Стоцького. Всі критики граматики нашого автора хвалили основу цілої праці — описову її частину, де був зібраний багатющий матеріал, але одночасно відкидали ті висновки, що їх автор поробив саме з того багатого матеріалу.

Давніше славний В. Ягіч нараховував аж 14 ознак на доказ, що існувала „праруська мова”. Пізніше, на основі докладніших дослідів, те число спільних прикмет значно зменшилося, а вкінці залишилися тільки три „ознаки праруської мови”: повногос; давнє —tj, —(lj) дало —ч, —ж; один, озеро — з давнього: jeden, jezero. Степан Смаль-Стоцький доводив в своїй граматиці з 1913 року, що ці „докази” не є стійкі, а пізніше, після першої світової війни, інші мовознавці (Ільїнський, Мілевський, Шобер) переконливо виказали, що ті нібито ознаки праруської доби сягають аж до діалектичних явищ ще праслов'янської мови.

Автор української граматики, проф. Степан Смаль-Стоцький, часто пригадував своїм слухачам в університеті, що славістика мусить відкинути всякі, хоч би навіть і „найгеніяльніші”, видумки, якими старається російська школа славістів пояснювати деякі мовні явища. Карколомні штучки російської фонетичної школи найкраще показати на тому, як вона пояснює ствердіння українського —е (тебе). Степан Смаль-Стоцький навчав, що наше тверде —е, — подібно, як південно-слов'янське і чеське, постало безпосередньо з тих ще праслов'янських діалектів, які мали в подібних випадках тверді голосні. Те саме відноситься і до тих слов'янських мов (російська, польська), що мають в цих позиціях м'яке —е. Такого простого пояснення не могли прийняти російські вчені, бо тоді валилася їхня наука про „спільну праруську” мову. Вони видумали цілу широку

скалю, як то наше, колись тверде — е, робилося „м'яким” у „праруській” добі, і як пізніше знову „ствердло”.

Свої погляди на українську мову наш вчений ще докладніше вияснював в таких розвідках як „Розвій поглядів на сім'ю слов'янських мов” та „М'які і „тверді” голосівки”, а також в багатьох рецензіях та статтях, розсіяних по численних періодиках, видаваних різними мовами¹⁾.

Не замкнувся він у стисло мовознавчій науковій праці, але працював і над історією літератури та культури. Вистачить тут згадати такі його поважні праці як „Буковинська Русь” та студії над творчістю Т. Шевченка. Його „Інтерпретації” Шевченкової творчості (Степан Смаль-Стоцький. Т. Шевченко, Інтерпретації, Варшава, 1934, ст. 240) мають і сьогодні не аби яку вартість, коли російські окупанти України фальшують творчість українського поета та змальовують його як приятеля московського поневолювача. Правда, декому може не подобатися ота філологічна метода в пояснюваннях творчості Шевченка, але теперішня дійсність показує, що Степан Смаль-Стоцький

1) Академик Л. А. Булаховський в праці „Питання про походження української мови” (Київ, 1956) згадує про „Українську граматику” (німецькою мовою) проф. Степана Смаль-Стоцького в кількох місцях і полемізує з нею, але не наводить нових аргументів і фактів, які не були б були відомі авторові „Граматики” перед її написанням або пізніше, коли він відповідає своїм критикам у згаданій праці „Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов” (Прага, 1927) та в рецензії на книжку Л. Нідерле „Цувод а початки Словану виходніх” („Україна”, Київ, ч. 3, 1928). Про аргументи акад. Л. А. Булаховського найкраще свідчить те, що він твердить, немов би то академик Степан Смаль-Стоцький, як він пише „західноукраїнський австрійський (?) учений” проф. Степан Смаль-Стоцький керувався в своїй праці „характеристичними й виразними націоналістичними тенденціями” (стор. 126), коли писав про те, що українська мова має багато споріднень із сербською мовою, і відкидав „визнання споконвічних братніх зв'язків української мови з російською мовою” (стор. 199).

Булаховський пише, що „в націоналістичних колах до теорії Ст. Смаль-Стоцького . . . поставились з великою прихильністю”. Очевидно, що Булаховський засуджує за подібне становище в мовознавстві знищеного окупантами України Є. К. Тимченка за його ж працю „Слов'янська одність і становище української мови в слов'янській родині” („Україна”, Київ, 1924, кн. 3). І Тимченко відкидав „язикові міти у постаті праруського, прапівденно слов'янського і празахідно слов'янського язика, бо з наукового погляду такі фікції шкідливі”.

Як бачимо, український вчений не може, навіть якби і хотів, прийняти за свої наукові твердження проф. Ст. Смаль-Стоцького, бо тоді він був би ворогом урядової „російсько-комуністичної” науки, яка вчить про „споконвічні братні” зв'язки української мови з російською.

добре зробив, коли на основі текстів вияснив символіку Шевченка, яка дозволяє легко відкинути всі ті фальшування, що їх допускаються тепер на Україні ті, які мусять писати так, як вимагає Москва.

Ревеляцією була праця нашого вченого про те, як читати Шевченкові твори („Ритміка Шевченка”). В цій праці автор розбивав легенду про „маломистецьку форму” Шевченкової поезії. Наші критики підходили з чужинними метричними стопами до Шевченкової творчості і дивувалися, що в українського поета не завжди „чисті” ямби. Мовляв, наш поет не зглибив клясичної метрики . . . , бо не мав належної освіти!

Степан Смаль-Стоцький розказував нам на викладах в Українському Вільному Університеті в Празі, як він „впав” на своє відкриття. Раз читав він О. Федьковичеві його ж таки вірш. Та буковинський поет поправив професора і сам виголосив свою „співанку”, продеклямувавши вірш, немов проспівавши його в народньому ритмі . . . Професор Смаль-Стоцький спробував приложити цей критерій до Шевченкових поезій і побачив, що і творчість цього поета збудована на народніх ритмах: коломийкових, шумкових та колядкових. Автор показав у своїй праці, з яким великим мистецтвом послуговувався Шевченко всякими модифікаціями та комбінаціями народніх ритмів, щоб висловити бурхливі та ніжні почування своєї душі та душ своїх героїв. При читанні поезій Шевченка не вільно говорити про „брак клясичної освіти” — тільки треба подивляти майстерну вишуканість ритмічних засобів поета. Сьогодні не треба багато говорити про музикальність Шевченкових поезій, бо це очевидна річ, їх співається майже на кожному нашому концерті.

Покійний професор тішився, як його учні починали науково працювати, і він їм допомагав. Сам збирав дуже сумлінно матеріял до наукової праці, втаємничував учнів, як це робиться, бо ота наукова лябораторія відбувалася на очах студентів, деколи з їхньою допомогою на семінарійних вправах.

Досить поважний науковий доробок нашого вченого, який був і дуже активним політичним та громадським діячем, як ми згадували вище. Але його праці видавані були аж після докладного і сумлінного опрацювання і кількакратного перевірювання, бо автор не спішився з публікуванням.

Під час першої світової війни проф. Степан Смаль-Стоцький, покликаний до військової служби, боронив українців в австрійських польових судах, а пізніше був зайнятий освітньою

працею в таборі полонених українців із царської армії у Фрайштадті. В липні 1917 року він був вибраний на голову Центральної Управи Українських Січових Стрільців, яка зайняла місце давньої Боевої Управи УСС. Після розвалу Австрії він був послом Західньої Української Народньої Республіки в Празі, ЧСР, а від 1921 року професором Українського Вільного Університету в Празі. Треба ще згадати, що в 1918 році проф. Степан Смаль-Стоцький був покликаний при організації Української Академії Наук в Києві в її члени в історично-філологічному відділі.

Покійний академик проф. д-р Степан Смаль-Стоцький був почесним членом таких товариств і установ: Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, Матірне Товариство „Просвіта” у Львові, Товариство „Музей Визвольної Боротьби України” в Празі, Товариство „Український Народний Дім” в Чернівцях, „Українська Бібліотека ім. С. Петлюри” в Парижі та був членом багатьох українських товариств і установ.

Останні роки свого життя присвятив академик Смаль-Стоцький організації Мазепинсько-Могілянської Академії Наук і був її першим президентом. Він також вклав багато праці в „Музей Визвольної Боротьби України” в Празі, якого був членом-фундатором, а пізніше від 1935 року головою. На тому пості він помер 17-го серпня 1938 року.

Мих. Возняк

СТЕПАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ І ФРАНКО*)

В часі, коли Іван Франко приготувався перейняти редакцію „Зорі”, передати яку йому обіцяв Омелян Партицький, звертався він особисто й через знайомих до різних осіб за співробітництвом. Тоді написав у цій справі Володимир Коцовський і до Степана Смаль-Стоцького, що в кореспонденції до нього з 11. листопада 1884 р. з Відня обіцяв писати про „народні рускі пісні”, признаючися ось до чого: „Я собі іменно поставив за задачу мого життя перестудіювати їх **совершенно**”. В тій картці поздоровляв Смаль-Стоцький Франка. (Архів Франка 243/220).

Наскільки листи проф. Смаль-Стоцького збереглися в архіві Франка, найдавніший із них походить із 1. березня 1888 р. Він стверджує, що попереднього року вислав Франко до Чернівців якесь число збірки своїх віршів „З вершин і низин” на розпродаж. З приводу того Смаль-Стоцький писав, що „все ще не зібрав грошей і прийдеся самому заплатити”, бо „наші молоді люди не знають ще тої моди „купити” книжку, а коли їм і всунеся яка в руки, то „заплатити” се майже незнана річ”. (Архів Франка 200/177).

Згаданий лист Смаль-Стоцького — це відповідь на лист Франка, писаний 6. лютого того року до Омеляна Поповича. Замість нього відповідав Смаль-Стоцький, бо це належало, так сказати б, до його „департаменту”.

Повідомивши, що в Чернівцях одержали працю Павлика про читальні, Смаль-Стоцький у дописці до листа висловлювався критично про неї. „Все добре, — писав він, — але незрозуміла для мене та страшна ненависть до нашого попівства, що єї надібати трохи не в кожній стрічці”. Таке становище Павлика находило пояснення в тому, що він живцем переносив західні відносини на наш ґрунт. Тим часом „наші попи навіть тоді, коли вони становили одну нашу інтелігенцію, не використовували того свого становища **свідомо** тільки для себе, а все

*) Стаття проф. Михайла Возняка йде в правописі оригіналу, надрукованого в „Літературно-Науковім Додатку” Нового Часу, 1938 р. ч. 33—38.

таки дбали і о підвигнене народа, розумієся, оскільки і як вони се розуміли. Тут треба одже розслідити, розібрати до крихти власне ті погляди на народну справу, які в ріжних часах про ню були і як вони розвивалися, а тоди не стягнем на себе закиду тої ошибки, що наші теперішні погляди підсуваєм попередним періодам нашого розвою, і після них осуджаєм їх”.

З літературної діяльності Франка приходить така згадка в листі: „Ваш переклад болгарських народних пісень поміщу в Додатку до Буковини. Дуже Вам красно дякую за так цінну річ. Вони мені дуже подобалися”. Тут є мова про ті Франкові переклади, які під загальним заголовком „Із болгарських пісень народних” надруковані в літературно-науковому додатку до „Буковини” за 1888 р. п. з. „Зерна”, а саме про такі чотири гайдуцькі пісні: 1. Сирота йде в гайдуки; 2. Чого хотіли гайдуки? 3. Скривджений слуга шукає правди в гайдука; 4. Дівчина сприяє гайдукові. (Зерна, 1888 сс. 33—41).

Далі маємо в листі такий матеріал до історії заходів коло повного видання творів Юрія Федьковича: „Що дотичит матеріялів до житєписи і характеристики Федьковича, то звертаюся до Вас з прозьбою, вмисто друкувати їх на власну руку, передати ліпше нам; оголошення „Рускої Бесіди”, мусіли Ви читати і знаєте, що наша Бесіда займаєся повним виданєм творів Федьковича, та що сю працю поручила мені. Думаю, що Вам все одно, де будут матеріяли зібрані Вами, надруковані, чи Вашим заходом, чи нашим, а се що Ви їх зібрали, остане все таки Вашою заслугою, бо я не з таких, щоби комусь заслугу відбирав, та сам чужим пірєм пірився. До Драгоманова я писав і просив о споминки про Федьковича і він мені їх обіцяв, запитував тільки, чи я „такі” споминки схочу помістити. Я вже відписав, що мені на кождий спосіб пожадані єго споминки, чи вони будут в сім чи иншим дусі написані. Одже і з тої сторони взявши, не потреба одного і того самого аж по два рази друкувати і собі ще непотрібно конкуренцію робити. Зрештою прошу се добре зважити, й мені ласкаво написати, що Ви думаєте. Гадаю, що всіх творів Федьковича буде що найменше на шість спорих томів. Потім ще в осібнім томі подам єго біографію, характеристику, оцінку творів, зі всіма матеріялами до біографії. Не знаю ще, чи буду споминки ріжних людей містити при єго творах, як се Драг.(оманів) в виданю Кобзаря зробив, чи аж в біографії — се рішиться пізніше. А маю вже в руках дуже цінні споминки про Федьковича. Лучше одже буде, коли б Ви мені ще

помогли в збираню матеріялів, за що Вам дуже буду вдячний з моєї сторони, а не менше і публіка зі своєї. Тож прошу Вас о поміч, тим більше, що в моїх руках знаходиться далеко більше матеріялів, як у Вас, — а діло вийде спільними силами знакомито”.

Лист Смаль-Стоцького до „любого пана” кінчивсь ось-як: „Се певно, що приповідки правдиві хрустали нашої мови, та з жалем мушу признатися, що мені не відомо, хто би на Буковині їх збиранєм займався. У нас взагалі що йно починаєся сяка така робота на тім полі”.

Що відписав Франко, того можна тільки здогадуватись із такого листа Смаль-Стоцького з 13. червня 1888 р.: „Любий Пане! Довга недуга моєї дитини, смерть, похорони, потім знов жінчина туга, а далше „Руска Школа”, котра сими днями вийде, і багато ще дечого иншого відорвали мене були цілком від праці над виданєм Федьковича творів, ба навіть не дозволили мені скоро, як се би випадало, відповісти на Ваше любе письмо. Не гнівайтесь прото на мене і майте мене задля тих ударів долі за оправданого. Правда — була ще між тим праця задля правописного питання...

Я переказував було через Коцовського, що я на Вашу думку що до виданя самого годжуся. Та не знаю, чи він Вам се сказав, бо щось і він нічого мені не пише; навіть не знаю, що з ним дієся. Тепер одже до річи. Насамперед сердечно Вам дякую за Вашу щирю раду, і за то, що раді Ви охотно мені помочи. Добре се знаю, що два робітники все більше вдіють, і виданє, котре дуже буде важне, приспішиться. Я так само як Ви гадав на перший том взяти поезії і став вже був збирати матеріяли — багато вже попереписував, а ще багато роботи, но все має бути готове до жовтня, щоби в жовтні мож розпочати друкованє. Далше цілком я так само гадав уложити виданє, як Ви се пишете. Мені послужило взірцем виданє Гемпля німецьких клясиків. Таке уложенє відповідає вимогам науки, а і для простих читателів пожаданє. Одже перед ріжними розділами треба писати такі вступи: головно внутрішню історію розділу; а при кінци тому про поодинокі поезії внішню історію і оскільки потрібно критичний апарат. Так при кінци тому сказати б, де була кожда поезійка друкована... може побудила композитора якогось... і т. д. Роздумайте над тим — я рад Вашої думки вислухати — чи би се не було добре. Знов в вступах треба

би говорити, чи не є дещо наслідуюванем, і взагалі як Ви кажете генезу повстання.

До 1. тому маю я: 1. Slovo... Дідицького

2. Вечери, Нива...

3. Коломийські видання

4. До Просьвіти, Правди і т. д., все, о скільки можна хронологічно. Мені ся здає, що поезій призначено на більше як на один том, тому я на тепер даліше і не вичисляю. Тепер скажу Вам, чого не маю:

1) **Послання**; Ви кажете, що можете дещо розробити, тож прошу.

2) **Новобранчика**, але сподіюся дістати в оригіналі.

3) **Дикі думи** в оригіналі були б для мене придатні для порівняння з друкованим, а само собою розуміється, ті, що ще не друковані, конечно для мене потрібні бодай в відписи.

Зрештою маю багато навіть рідкостей: пр. Букварь, Слово о полку, цілий збірник пісень святим, „Маланку” і багато ще иншого в автографах.

Що Ви гадаєте про німецькі єго твори? Чи не видати б їх яко послідний том?

Добре би було, коби ми яким чином могли зійтися та обширно про се поговорити. Може прийдеться мені під осінь бути у Львові, то вже побачимося. А на тепер, будьте ласкаві, укладайте Ваші замітки до поодиноких частин I. тому, як Ви се мені писали, а я буду за той час даліше переписував і порядкував. От, коби Ви могли мені дістати „Русалку”, або виписати все, що там є Федьковичевого!

Тепер же ще маю прозьбу до Вас. Сими днями дістанете в руки нашу „Руску Школу”. Чи не були б Ви ласкаві написати що для неї, щоби відповідало єї програмі. Ви вже в „Зорі” було писали щось подібного про науку рускої літератури в школах середних — то може б з того боку більше щось написати. Взагалі, прошу Вас о раду і о поміч. Напишіть з ласки свої, яке враженє на Вас зробить сей випуск. То однак мушу сказати, що виходжу з тої засади, щоби кожда розправа була в однім випуску скінчена. Чи Ви дістаєте „Буковину” і „Бібліотеку для молодіжи”? Може бути, що „Буковина” вийде від 12 ч. фонетичною правописею — саме над тим радимо. Цілую Вас сердечно і здоровлю Стоцький.” (Архів Франка, 200/238).

У дійсності „Буковина” почала щойно від 13 ч. виходити фонетикою. В ч. 15 вона принесла звістку про вислід Франко-

вого зацікавлення Федьковичем, а саме на вечірці в Коломиї 2. серпня відчитав Кузьма працю Франка „Про молоді літа Ос. Федьковича”, яка п. з. „Молодий вік Осипа Федьковича” надрукована в перших двох випусках львівської „Правди” за 1888 р. (сс. 59—66, 125—132).

З найближчого листа Смаль-Стоцького до Франка з 13. грудня 1888 р. видно, що він був у Львові в осени й відвідав Франка, бо поздоровляв не тільки Франка, але також його „достойну жену”. Франко прохав його роздобути на Буковині інформації про Лукіяна Кобилицю. „Жаль мені, — писав Смаль-Стоцький, — що відповідь, яку Вам даю, не вдоволить Вас. В черновецькій регістратурі суду красового нема жадних актів з рр. 1846—1849, 1852, все продано вже жидам на масло. Я розвідував у совітників тутешніх сю справу, та вони казали, що дійсно переведено у Чернівцях той процес. За то про слідство з р. 1848 Ви зможете дещо довідатися у Титка Реваковича, начальника суду повітового у Підбужу (Подбуж); єго тесть був іменно писаром в тій комісії, а Ревакович сам розпитував про Кобилицю у свого тестя. Зрештою сам тесть ще жиє (Пірожка, секретар при старостві у Кіцмани). Отсе все, що можу Вам сказати. Жаль, ще раз жаль, що тих актів нема, а то були б ми мали хорошу розправу з Вашої вправної руки”. (Архів Франка, 200/330).

Восени 1890 р. записався Франко на черновецький університет, на виклади проф. Смаль-Стоцького й Калужняцького. Про причину того й про плян продовжувати „Руску Школу” писав Франко в листі з 7. грудня 1890 р. ось-що до Михайла Драгоманова: „Скінчив я свою дисертацію про Вишенського, вийшла величенька книжка в 300 сторін. Тоді сунувсь до університету львівського, щоб допустили мене держати докторський екзамен. Показалося, що мені по новому розпорядженню міністерському треба слухати ще один семестр лекцій (у мене досі було їх 7, а тепер треба 8). Подавсь я, щоб дозволили вписатися, — і сенат університетський не прийняв мене і не подав жадної причини, для чого не приймає. Прийшлося перенестися на університет черновецький, де мене не тільки прийняли, але дозволили так кінчити семестр, щоб прийхати 2—3 рази на лекції, тай годі. Отсе приходилось уже два рази побувати в Чернівцях. Я там записався на лекції Стоцького і Калужняцького; лекції обох сих професорів міні подобалися без порівняння ліпше ніж лекції Огоновського, — все видно більш європейський

метод науковий. Від Стоцького я маю передати Вам поклін і перепрошенє за те, що він за хворобою своєю так довго не писав Вам. Він просить мене заявити Вам, що споминів Ваших про Федьковича він не одержав. Ми багато з ним говорили про політику, та вона мабуть для Вас не цікава і рекомендує Ст. не з найліпшої сторони. За те я дуже бажав би, щоб обговорена нами справа наукового видавництва стала на добру дорогу. Він зачав був перед роком видавати „Руську Школу”, та зупинився на першому зошиті. Дальше не виходило нічого задля браку матеріялу. На кошти видання він надієся роздобути гроші від сойму, ради шкільної чи навіть від міністерства. А єму самому бажалось би сотворити наукове товариство, котре б могло рекомендувати єго для одержання ординарного професора. От я й подумав, що чому б не скористати з сего і не пустити в світ тих наукових работ, котрі лежать і у мене і ще де в кого з наших молодих людей, а котрі інакше не швидко побачили би світ божий, і предложив Стоцькому заповнити єму з 10 листів у рік працями й матеріялами. Молоді львівські товариші: Колеса, Охримович і Левіцький згодилися дати для „Р. Шк.” свої семінарійні работи (Колеса „Вплив поезії Міцкевича на Шевченка”, Охр. о акусатіві малор. і т. і.), я, приткну туди свого Вишенського і деякі дрібніші речі. Ст. має також досить інтересних праць, котрих треба тільки троха пообшліфувувати. Отже від нас обох і до Вас просьба, щоб Ви прислали децо й зі своїх праць, наразі хоч би російський переклад „Печеної дитини”, котру я перекладу. Ми уложили вже зміст слідуєчої книжки в такий спосіб: на початок статя про те, чим є тепер історія літератури (переклад віденської лекції Еріха Шмідта, з моім додатком), потім статя Стоцького про навчання руського язика, потім пішла б Ваша статя, децо з робіт наших молодих, а потім у матеріялах і замітках я дав би огляд російських праць до історії южнор. літератури XVI і XVII в.; Стоцький пару рецензій, може децо Коцовський і книжка була б готова”. (Листування І. Франка і М. Драгоманова. К. 1928, сс. 339—340).

Правдоподобно, статтю Пипіна „Особая исторія русской литературы” мав на думці Смаль-Стоцький, коли писав у картці з 6. грудня 1890 р. до Франка: „Треба мені ще доконечно до розмови з Пипіном отсеї книжки: Критическія замѣтки по исторіи русскаго язика. Ординарного академика И. В. Ягича. Спб 1889.” Тож прошу, будьте ласкаві ще і ту книжку для мене замовити.

Розвідку Шмідта треба буде таки випустити з коментарем, бо ледви чи є без того хто второпає". (Архів Франка, 244, с. 81).

Після того писав Смаль-Стоцький ще одну картку, як виходить із такої його картки з 15. березня 1891 р. до Франка: „Чи Ви не дістали моїх двох карт? Нічого не пишете і не приїжджаєте. Ще раз пишу до Вас головню задля того, що я ще лиш сей тиждень буду в Чернівцях, а 22/3 їду до Рожнова; одже коли хочете взяти тестам і *vidi*, то приїжджайте ще сего тижня (день, як Вам любо). Саме тепер зробив я коректуру Вашої статі до Р. Шк. та чисто перелякався, що і моя і Ваша статя не заповнили навіть одного аркуша. Змилуйтеся, коли сими днями не приїдете, то присилайте дещо до друку, бо друкарня вже чекає, а я маю готовою малу рецензійку, котру аж при кінці випуска поміститься, а поки що більше нічого. Я писав також до Коцовського, щоб дещо прислав; при спосібности і Ви спитайте. Поратуйте смиренного раба Вашого, бо не докінчу і сего випуска" (Архів Франка 244, с. 441).

З листа Франка до Драгоманова з 27. березня 1891 р. видно, що він був у Чернівцях. „Вашу статтю про власну дитину — писав тут між іншим — я вже переклав і вона друкується. Жаль тільки, що прийдеш мабуть розірвати її на дві книжки „Руської Школи", бо отся книжка вийде невеличка (2 листи) так, що Ваша статя заняла б більшу її половину, а Стоцький конче хоче на разі зберегти хоч троха ще педагогічний характер часописі і вперти крім того деякі „miscellanea". Та я думаю, що чим менша буде II. кн., тим швидше вийде III, до котрої ввійшла би 3 глава Вашої статі". (Листування, с. 342).

Франко дав Смаль-Стоцькому не увесь переклад статті Драгоманова, як виходить із картки з 6 квітня 1891 р. такого змісту: „Ваша статя вже надрукована, а „Слов. перек..." все, що Ви дали, вже зложене. Чи пришлете решту? Чи може перервати? Коли б малася решта друкувати, то, будьте ласкаві, присилайте рукопись як найскорше. Я вчора повернув з Рож (нова) і бачився з Колесою — він споминав мені, що Ви деякі замітки передали через него до мене. Я їх сьогодні ще не маю в руках, але вже таки тепер сердечно дякую." (Архів Франка 244, с. 625).

Стаття Драгоманова в перекладі Франка має заголовок „Словянські перекази о пожертвованю власної дитини. I. Вступні уваги. (Значінє народної словесности. Міжнародний елемент в народній словесности). II. Три групи переказів о пожертво-

ваню власної дитини". (Руска Школа, вип. 2. Чернівці, 1891, сс. 51—63). Із Франкових статей увійшла в другий випуск перша частина статті „Задачі і метода історії літератури" (сс. 45—51), написаної з приводу статті Еріха Шмідта „Wege und Ziele der deutschen Literaturgeschichte", виданої в берлінській книзі 1886 р. „Charakteristiken". З заміток Франка надрукована тут „Перша галицко-руська часопись" сс. 64—67), себто „Бібліотека бесѣдъ духовныхъ", яку задумував 1845 р. видавати Йосип Левицький, далі рецензія на перший том біографічного словника Венгерова (сс. 67—68) й „Листи Федьковича" (с. 71).

Другий випуск „Рідної Школи" вийшов у травні 1891 р. Дня 14 травня того року писав Смаль-Стоцький до Франка: „Посилаю Вам 2-ий випуск „Руск. Школи" та прошу, щоб не гнівалися, що 1) не помістив тут Ваших двох заміток на мою статю, 2) з „Листами Федьковича" мусів так зробити, як ось бачите, бо инакше було б для друкарні дуже зле.

Ваших заміток не помістив я для того, бо бачив в них велике непорозуміння моїх слів, а властиво гадок, через що я би мусів на них відповідати — тим завела б ся в самій середині редакції зовсім непотрібна полеміка, котра би нас лише на сміх виставила. Не уважаю я їх зовсім злишними, але треба їм дати иншу форму, а се все дасться устно обговорити і полагодити, бо або до слідуєчого випуска я буду у Львові, або Ви в Чернівцях. Тепер прошу Вас о дальший матеріял, щоб можна помалу дальше складати — Ви самі знаєте, як у нас в друкарні помалу йде — одже треба, думаю, продовження Драгоманової праці, тай коли щось маєте до „Задачі і метода". А що буде з Пипіновою статєю? Перекладаєте Ви єї?

Ваше абсолюторіюм готове вже і лежить у мене, коли Вам буде потреба, можете єго мати.

Чи не було б добре дати „Руск. Школу" до Книгарні Ставроп. ? Що треба би зробити, щоб єї більше розширити поміж люди? Яка адреса Драгоманова, щоб єму також післати? Куди посилати Пипінови? Чи може до „Вѣстника Європы"?

Гадав я справді, що саме в пору вибираюся з „Р. Шк.", бо вже здавалося, що тов. ім. Шевченка осілося з своїм Збірником науковим, тимчасом ні. Не досить, що має за Зорю 400 зр. недобору, ще хоче і за Збірник викинути гроші. Чи не ліпше було б, щоб вложити ті гроші в „Зорю", а там видобути єї з недоборів? А так і тут і там кириня, а крім того робиться конкуренцію. У нас і так ще нема для кого писати наукових річий,

а тут нараз аж страх — сама наука; ну прожिएм та побачимо, що з того буде”. (Архів Франка 244, сс. 507—509).

Слідом по виході другого випуска плянував Смаль-Стоцький третій, як про це писав у картці з 22 червня: „Що дотичить статі Пипіна, най буде по Вашому, хоч я обіцяв дещо про ню поговорити. В слідуючїм випуску хочу помістити решту статі Др(агоман)ова, II-ий розділ Вашої статі „Задачі і пр.”, відтак свою одну статю: Історичний огляд науки рус. мови в бук. середних школах від 1850—1890, также одну частину праці Колеси, а решта Замітки і т. д. Подав я просьбу о запомогу, не знати, що з того буде. При кінци липня буду у Львові, то побачимося і поговоримо. Чи Ви питали в Києві за книжками, о котрі я Вас просив? З промови Романчука ми задоволені... А що з Вашим докторатом?” (Архів Франка 427/1934).

Третій випуск „Руської Школи” не появився, бо редактор не одержав сподіваної підмоги, хоч іще 1893 р. думав про неї, як виходить із такого його листа з 10 квітня 1893 р. з Рожнова до Франка: „Може бути, що Ви щасливі на руку. Ледви Ви згадали словом за „Руску Школу”, аж тут приїздить до мене інсп. Левіцький зі Львова і каже мені, що моя просьба, котру я перед роками подав до міністерства о підмогу на „Руску Школу” і про котру я гадав, що міністерство вже давно кинуло єї до коша, власне тепер в єго руках і що він поставить від себе внесєнь, щоб на сю ціль дало міністерство 200 зр. З другого боку, Комар з Одеси запитує мене, що дієся з „Р. Шк.”. І так може бути, що вона воскресне і здійснить моє і безперечно і Ваше горяче бажанє мати такий орган. Очевидно, я вже тепер беру Вас за слово бути помічним сему ділу. Поки що я нічого більше не можу ще писати, бо треба, думаю, чекати рішеня міністерства. Очевидно, що орган сей повинен би бути лиш науковий: істория руска, істория рус. літератури, розсліди рус. мови — і оповістки про всі важніші річи сюда приналежні — беллетристику конечно треба лишити „Зорі”. Годі тепер вже, коли „Зоря” сама ледви дихає, робити єї конкуренцію, хоч я не дуже вдоволеній „Зорею”, то що ж робити? Може вона з часом буде могла сповнити ліпше свою завдачу?

За письмо Ваше любє я дуже Вам дякую, а не міг я сего скорше зробити, бо таки просто не мав часу. Тепер я приїхав до тестя на сьвята і першу вільну хвилю захопив, щоб побалакати з Вами. Комар завдав мені страшну працю — пиши щось про словар російсько-український! Крім того інсп. Левіцький

умисно приїздив, щоб покінчити діло з граматикою, одже на зломану голову треба викінчувати, а властиво перемінювати дещо в граматиці, щоб зробити з неї шкільну книжку. Треба також писати т. зн. укладати „правописну книжочку”, як се Німці і Поляки мають, невеличку, але таку, щоб докладно подавала всі правила нової шк. правописи. Ну, а політика! Надоїла вона мені певно без міри, але робити? Пльнути на все годі, се уважало б ся зрадою народною і т. д. Приїхавши до Черн., пішлю Вам дещо політичного з мого пера, аби Ви мали доказ, що я не сиджу заложивши руки, а що мога то тут то там працюю. Нещастє ще нанесло процес Купчанків, ще я мусів яко драгоман часу багато вбити, а нарешті цілий процес застановлено на жаданє К а л ь н о к о г о. За найважнішу роботу свою щоденну тепер при сьвяті був би я і забув — таж мушу виробляти виклади історії літ. 16—18 в. — річ дуже трудна, хотівши єї добре зробити. От Вам моя робота і zarazом в тім лежить і слухна причина, щоб Ви мені вибачили, що я доси на Ваше любє письмо не відповідав. Одже не забувайте на мене!” (Архів Франка 256, лл. 45—46).

За матеріялами до згаданих викладів звертався Смаль-Стоцький до Франка ще 21. лютого 1893 р. таким листом: „Приступаю з слідующим півроком до викладів історії літератури 16—18 в. з. н. доби найтяжшої, бо найменше знаної в історії. Очевидно рад би чоловік сі виклади вдати як найліпше, а що знаю, що Ви писали більшу монографію про Вишенського, то сьмію Вас просити, щоб Ви були так ласкаві дозволили вглянути мені в ту Вашу працю, розумієся не на те, щоб Вас обкрасти, але щоб з нею поступити так, як з кождим нашим твором умственным і чужим майном — чесно і ретельно. Коли Ваша ласка, пришліть на короткий час Вашу монографію, а я вже на сім місци висказую щирю подяку за Ваше добре серце. Чи Ваш виклад „Характеристика літератури рус. 16—18 в.” (гл. Зоря 1892 р., стр. 240) є вже де друкований?” (Архів Франка 256, 41 а, б). Праця Франка „Charakterystyka literatury ruskiej XVI—XVIII wieku” появилась у „Kwartalnik-u Historycznym” за 1892 р. сс. 693—727), а резюме з неї подав сам автор у 146 ч. „Kuriera Lwowsk-ogo” з того ж року.

Деякою ревелаяцією з життєпису Франка являється лист Смаль-Стоцького з 23 жовтня 1900 р. до нього. Ось він: „Любий Пане Доктор! Я особисто не то що не робив би Вашій габілітації ніяких перепон, але зі всеї душі рад причинитися до

того. Але ж бо габілітація не є моєю особистою справою, а справою ц і л о ї колегії професорів. Після габілітаційних приписів має к о л л е г і я професорів перед усім рішати, чи в самій особі габілітанта нема яких причин, щоб не припустити єго зовсім до габілітації. А що справа Вашої габілітації тим скомплікована, що Ви вже раз габілітувалися, та лиш міністерство не затвердило ухвали професорів на уділенне *veniam legendi* то з тої причини, не бажаючи, щоб колегія професорів а *limine* відкинула Ваше поданє, треба мені було вперед порозумітися з професорами, яке становиско заняли б вони в данім разі. З тої то причини і припізналась трохи моя відповідь. Та коби хоть була прихильна Вашим намірам. Але ж на жаль мушу Вам сказати, що гадки професорів дуже поділені. Міжтим коли одні зовсім поділяють мою думку, що нас нічого не обходить відмова міністерства, і що ми, коли б внесли Ви таке поданє, без огляду на ту відмову повинні перевести акт габілітаційний, бо ми не повинні на нічо уважати, лиш на *wissenschaftliche Befähigung* то знов другі рішучо противні тому, покликуючись на приписи габілітаційні, що мовляв може дещо є *in der Person des Bewerbers* такого, що якраз з тої причини міністерство габілітації не затвердило. Нічо не помагало, що я казав, що се сталося лише з політичних причин — вони кажуть, що мусіло б про се вперед переконатися з актив; а що міністерство того акту нам не видасть, то повстає *circulus vitiosus* з котрого годі вийти. Може бути, що по моїй стороні найшла б ся більшість, але годі предвидіти, як заховувала б ся меншість. Бо якби меншість не вдоволилася лише самим голосованням, а заложила *votum separatum*, а в такім разі справа значно погіршила б ся, бо міністерство, здається, прихилило б ся до *votum* меншости і знов було б те саме, що у Львові сталося. Тай то треба ще зважити, що наше правительство краєве не могло б про Вас з політичного боку нічого писати, лиш знов опинило б ся все в намісництві у Львові, а чи намісництво львівське відступило б від виданої вже раз опінії, годі наперед знати.

Що ж тут робити, аби таки намір свій осягнути? Иньшого виходу, думаю, нема, як їхати Вам до самого міністра і з ним на-самперед докладно розмовитися, чи допустив би він Вас до академічної каріери. Ще і то треба Вам розважити, чи не було б добре поговорити вперед з Ягічом, аби він вставився за Вами у міністра, або навіть аби він сам габілітував Вас у Відню. При тім значіню, яке має Ягіч в міністерстві, єму се далеко

скорше готові зробити ніж на пр. мені. Коли ж Ви були б вже габілітовані у Відні, то се вже річ легка перенести *veniam legendi* куда Ви хочете. Признаюся, що се рада, яку піддав мені проф. Калужняцький, з котрої я также видів, що і він не коньче рад *in den saueren Apfel beissen* а прецінь при габілітації і єго слово важне.

При всій щирости для Вашої справи чую лиш жаль, що не складася так, як повинно бути, що не доводиться мені бо-дай дечим причинитися до загального бажання всіх Русинів, видіти Вас на університетській катедрі. Але чей таки Вам се удасться. Спробуйте з міністром і Ягічом.

Сердечно поздоровляє і цілує Вас Вам щиро прихильний Др Стоцький.” (Архів Франка 186/98).

Можна дуже сумніватися, чи після такої відповіді Франко робив дальші кроки в справі нової габілітації.

Останній слід листування Смаль-Стоцького з Франком маємо в такій картці з 14. жовтня 1902 р.: „Через дра Коцовського передав я Вам рукопись Куліша — Ви знати мете що з нею зробити. Відки вона у мене взялася, сам не знаю. Здається, прислав сей причинок Куліш до Буковинського альманаха, виданого тов. „Союз”, але там не найшов помилюваня.

Далі звертаю Вашу увагу, що в Варшавских „Kłosach”, з р. 1873 з серпня, ч. 424 том XVII є на стр. 102 розвідка про Федьковича і гарний, зрештою ніде не виданий образ. Варта було б зробити з сего кліш і помістити в виданю”. (Архів Франка 427/1933). Згаданий в картці рукопис Куліша це правдоподібно „Дума про курку съ курчатами”, що зберігається в архіві Франка під № 206.

Оцінку літературної діяльності Франка дав Смаль-Стоцький у своєму ювілейному викладі 1913 р., надрукованому в фейлетоні „Діла” в чч. 144 й 145 та й окремо п. з. „Характеристика літературної діяльності Івана Франка”. Свій виклад автор почав коротеньким малюнком того часу, на який припали початки літературної діяльності Франка, себто часу, „коли питання: чи жити, чи згинуті нашій нації поставлено було так грізно, як може ніколи досі в цілій історії українського народу”. Тоді обставини для розвитку якогось таланту були дуже некорисні. Що талант Франка не знидів і не заснітився, як багато інших, а розвинувся так широко, так усесторонньо, так сильно, а др. Іван Франко став тепер найбільшою окрасою української літератури, це викладач приписав передусім „надзви-

чайній величині самого таланту”, а потому впливові Михайла Драгоманова й реакції на указ з 1876 р.

На ґрунті боротьби, гомону нових гасел і зроджених ними конфліктів розвинулась літературна діяльність Франка, що протягом усього свого життя працював гарячково як „поет і повістяр і критик і публіцист і учений історик літератури і етнограф і економіст і філософ і педагог і популяризатор”. Франко був перший у нас письменник, що віддав себе цілого літературі й виявив незвичайну, нечувану й небачену у нас плодovitість свого таланту.

З творів Франка пробивається величезна начитаність його в усіх європейських літературах і виїнятова літературна освіта. „Щонайкращі квітки, які лиш денебудь в світі зглянуло його бистре око, пересаджував він зараз на наш літературний і культурний пустар то чудовими перекладами з усіх світових літератур, то умілим нащепленням нових літературних напрямків, нових форм, нового духа на наших простеньких дичках. Із некультурного пустару під його умілою, дбалою і старанною рукою зробився на наших таки очах чудовий парк. Франко це європесць в нашій літературі, він з'європеїзував нашу літературу”.

Талант Франка переважно публіцистичний в такому змислі, як він сам про себе говорив у часі свого 25-літнього літературного ювілею. Тому й Франко „в кожне своє слово вкладав якусь ціль, якусь тенденцію”. Драгоманів і всебічна критика дали талантові Франка вказівки, де шукати в житті контрастів, конфліктів, потрібних для твору мистецтва. Під впливом реалістичного напрямку західноєвропейських літератур Франко почав малювати реалістично темні, нездорові боки нашого життя, „огрівуючи ті малюнки власним чуттям, надиханим глибшою ідеєю, розбуджуючи в душі читачів певний настрій, проникаючи в саму глибину, у саму душу людини, аби зрозуміти мотиви її поступовання”.

Та найвиразніше Франко вмів читати в своїй таки власній душі і в душі сучасної галицької інтелігенції і дрібної півінтелігенції. „Франко це перший поет — письменник інтелігенції в нашій літературі. У нього в перший раз зовсім ясно виступає також український нарід вже як нація з своїми політичними, економічними і культурними інтересами й ідеалами”. Зокрема „найважлишою, найпильнішою справою уважав Франко мо-

ральну обнови народу". Франко поет боротьби, фанатик моралі в думках і діяльності, фанатик праці.

Найзавязтішу боротьбу Франко зводив сам із собою. Він запускав найглибше у власну таки душу жало критицизму та скептицизму. І саме на такому тлі зродились „найкращі його твори, що роблять нам Франка таким незвичайно симпатичним, де він розкриває нам усю свою душу, говорить із щирого серця до серця і підноситься на найвищий щабель поетичної творчости". Викладач поминав незвичайну ніжність і красоту „Зівялого листа", де Франко „зовсім не риторик, як це можна б сказати про деякі інші його вірші, а правдивий поет з найглибшим чуттям, з мистецьким зображенням дуже глибокого чуття", а звернув увагу „на чудові поеми, що мають просто світове значіння, бо займаються питаннями вселюдськими, де він знесилений журбою, роздертий сумнівами, битий стидом, з почуттям цілковитої безвідрадної самоти і сирітства духового" дає собі відповідь не тільки на питання:

Чи вірна наша, чи хибна дорога,
Чи праця наша підойме, двигне
Наш люд, чи мов каліка та безнога
Він в тім каліцтві житиме й усне!
І чом відступників у нас так много
І чом для нас відступство не страшне?
Чом рідний стяг не тягне їх до свого?
Чом працювать на власній ниві стид,
Але не стид у наймах, у чужого?
І чом один на рідній ниві вид:
Безладдя, зависть і пиха пуста
І служба ворогу, що з нас же й кпить?

і на питання „чи тому голодний і бідний наш народ, бо темний, чи темний він для того, що бідний, до чого отже вперед братися, чим і як йому допомогти".

Такою найважливішою справою свого життя, своєї власної душі Франко зайнявся поза довгою низкою менших думок у чотирьох великих поемах. В „Івані Вишенському" Франко проголосив життєву правду, що без уваги на невдяку, непокірність, зневагу й тупу нетямучість народу не вільно покидати свого народу, але Україні треба віддати своє життя. У „Смерті Каїна" Франко дійшов до висновку, що не плоди знання, а плоди дерева життя дають людям таку силу, що смерть їм не страшна. В „Похороні" Франко засудив боротьбу брутальних сил, бо прийшов до переконання, що

Тільки праця головою
Перемогу всю нам дасть!

Нарешті в „Мойсеї” Франко дав „чудову, по-мистецьки викінчену, високопоетичну, цілою своєю істотою відчуту синтезу усіх тих тяжких дум в позитивнім змислі”. Зацитувавши відступ із „Мойсея” від слів

„О, Ізраїлю, як би ти знав,
Чого в серці тім повно

до слів:

Бо люблю я тебе не лише
За твою добру вдачу,
А й за хиби та злоби Твої,
Хоч над ними і плачу...

викладач реасумував висновки Франка, що щастя, рай для себе й народу можемо здобути „гарячою, великою любовю, розжевроючи в душах народу великі ідеали, високі змагання, нівечучи всі плебейські інстинкти, перетворюючи темних і підлих рабів в ідейних лицарів — запек, вкладаючи в нарід все найкраще, все найвище, хто що знає, віддаючи на це весь свій вік, весь свій труд, а не зважаючи на невдячність, наруги і рани”.

Підкресливши, що в літературній діяльності Франка розум узяв перевагу над чуттям, Смаль-Стоцький згадав про велику педагогічну цінність Франкових творів. Одначе не перед учнями школи виявив Франко свій педагогічний хист, але став учителем народу, кидаючись на всі боки, заповнюючи всякі прогалини, Франко розбивав свою велику силу на дрібні окрушки. Вказавши на як одну з найбільших заслуг Франка, а саме на вироблення, очищення та збагачення літературної мови, на вироблення та збагачення літературної техніки й форми, викладач говорив: „І коли сьогодні наше рідне слово блискотить багатством, красою й силою, знаходить відгомін у серцях соток тисяч синів України, здобуває собі право горожанства серед цивілізованих народів, коли ми тепер вже нацією, коли наша суспільність, особливо ж молодіж жила ідейним життям, плакала високі ідеали народні, коли ціле духове життя української нації стало таке, що вона, піднявшись із тяжкого занепаду, сягає рукою по найвищі плоди цивілізації і культури, то дякувати за це передусім треба Франкові.”

Я спинився довше над ювілейним викладом Смаль-Стоцького не так тому, що це реферат ученого професора, а головню

тому, що це характеристика Франка як письменника з уст доголітнього свідка й навіть товариша праці, якому мимовільно в першій мірі впадають в очі спостереження, думки й ідеї, со-звучні власній душі, власним змаганням і меті власного життя. Що й по смерті Франка був проф. Степан Смаль-Стоцький однаково високої думки про нього, на це вказує його стаття „Франко і українська літературна мова” в „Літературно-Науковому Вістнику” за 1926 р. (книжка за червень) із зазивом до україністів студіями мови творів Франка розкрити її зріст у нього і дійсний вклад Франка в скарбницю української літературної мови.

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.
NEW YORK, N. Y.

Prof. Roman Smal-Stocki, Ph. D.
President

Prof. Volodymyr Kalyna, Ph. D. Prof. Roman Osinchuk, M. D.
Vicepresident Vicepresident

Prof. Basil W. Steciuk, Ph. D. Roman Kobrynsky, C. E.
Secretary Treasurer

Prof. Joseph Andrushkiw, Ph. D., Borys Filipczak, M. D., Ivan
Kedryn Rudnytsky, Prof. Wasyl Lencyk, Ph. D., Prof. Wasyl Lew,
Ph. D., Prof. Gregory N. Luznycky, Ph. D., Wasyl Mudryj, Prof.
Roman Olesnicki, LL. B., LL. M., Esq., Prof. Volodymyr Sichynsky,
Ph. D., Walter Trembicky, Ph. D., Prof. Nicholas Velychkivsky,
Prof. Nicholas Zajcew, Ch. E., D. Sc., — members of the Board
of Directors.

ISSUES OF "PAPERS" PUBLISHED

1. **Bohachevsky Daniel, J. U. Dr.:** Problems of Ukrainian Learning Abroad.
Lew Vasyl, Ph. D., Prof.: Folklore in the Almanac "Rusalka Dnistrova". (1958)
2. **Ostapiak Mykola, Prof.:** Isolating the Virus of Asian Influenza from Samples of Gargling the Throat and Autopsy Material. (1958)
3. **Smal-Stocki, Ph. D., Prof.:** The Impact of the "Sputnik" on the English Language of the U.S.A. (1958)
4. **Bohachevsky Daniel, J. U. Dr.:** The Ideological Fundamentals of "The November Awakening". (1959)
5. **Jaszczun Vasyl, Ph. D.:** Religious and Moral-Ethical Tenets of Taras Shevchenko. (1959)
6. **Smal-Stocki Roman, Ph. D., Prof.:** J.S.C. De Radius, an Unknown Forerunner of Comparative Slavic Literature. (1959)
7. **Nazarko Ireneus, OSBM, Ph. D.:** Metropolitan Julian Sas-Kuilovsky (1826—1900). (1959)
8. **Smal-Stocki Roman, Ph. D., Prof.:** Shevchenko and the Jews. (1959)
9. **Mackiw Theodore, Ph. D., Prof.:** Mazepa (1632—1709) in Contemporary German Sources. (1959)
10. **Vytanovych Illja, Ph. D., Prof.:** Social and Economic Tendencies in State Policies of Ivan Mazepa. (1959)